

1. **PRZEĆ SIĘ** (177) *vb impf*

się (91), sie (86).

W inf -e- (3), -é- (2); -e- *MurzHist, Mącz* (2); -é- *SarnStat, GosłCast*; *w formach praet i con e jasne; forma praes z tekstów nieoznaczających é.*

inf *przeć się* (39). ◇ *praes 1 sg* *przę się* (7). ◇ *2 sg* *przysz się* (5). ◇ *3 sg* *przy się* (23). ◇ *1 pl* *przemy się* (2) *BibRadz, NiemObr*, *przemy się* *RejAp* (2). ◇ *2 pl* *przycie się* (10). ◇ *3 pl* *przą się* (41). ◇ *praet 1 sg m* -m *się przął* (2). ◇ *3 sg m* *przał się* (10). *f* *przała się* (1). ◇ *3 pl m pers* *przeli się* (4). ◇ *fut 3 sg m* *będzie się przął* (3) *KrowObr* (2), *KlonWor*, *przeć się będzie* (1) *CzechEp*. ◇ *1 pl m pers* *przeć się będziem* (1). ◇ *3 pl m pers* *będą się przeć* (1). ◇ *imp 2 sg* *przy się* (2). ◇ *2 pl* *przycie się* (1). ◇ *3 pl* *niech się przą* (1). ◇ *con 3 sg m* *by się przął* (4). ◇ *1 pl m pers* *bysmy się przeli* (1). ◇ *3 pl m pers* *by się przeli* (2). *subst* *by się przwały* (1). ◇ *con praet 3 sg m* *przałby się był* (1). ◇ *part praes act* *prząc się* (12).

Sł stp notuje, Cn s.v. tak jest (odpowiadając komu), Linde także XVII w.

1. *Zaprzeczać, twierdzić, że coś jest nieprawdą; negare* *PolAnt, Mącz, Calep, Vulg, JanStat; abnuere* *Vulg* [*w tym: kogo, czego* (147)] (165) : *KrowObr* 192v; [*Wartoman o sobie*] *trąfiłem ná iednego Máchometá* *ktory poznał zem był Krześcijáninem/ á gdym lie przął/ rzekłem zem przyiał wiaré z Mámáluchy w Alkáirze. BielKron* 457, 126; *bo* [*Syn*] *lię z Oycá fwego Vrodził/ á iedney iest z nim náture ząwždy/ Czego lię przeć nie może krześcianin każdy. GrzegRóżn* N2v, B2v [2 r.], G4 [3 r.], Iv, L3v, M3; *O kościele powiáda/ Konstantynopolkim nikt nie wątpi/ iż ftolicy Apóstolkiey podległ. Co wyznawa y Bogoboyny Cefarz/ y łam brat nász Ewzebius tego miałtá Bifkup/ nigdy lię te⁸⁰ nie przy. SkarJedn* 139; *StryjKron* 507; *CzechEp* 412, 413; *Nego – Przelie, kłamam. Calep* [693]b, 533a; *WujNT* 2.Petr 3 arg.

przeć się przed kim (1): *KrowObr* 18v cf *Szereg*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [*w tym z zapowiednikiem: tego* (7); *iż, że* (7), *aby* (1), *zaimek względny* (2)] (10): *Ty mowilł iże krol iestem iá/ iakoby rzékł: Nieprzetz lie iże ty mowilł iż krol iá iestem/ Ale wždy nieprzyłfedlem iá kralowatz czelnie/ iako ty wierzyłł/ ale wiecznie OpecŻyw* 120; *KrowObr* 52, 208v [2 r.]; *Leop Ruth* 3/12; *BibRadz* II 79c *marg*; *BielKron* 202v; *Piotr S. [...] nieprzał lię te⁸⁰ iż białęłowy miał w komorce: ále nie takie iákie brácia rozumieli SkarŻyw* 372; *NiemObr* 101; *Co włzytko żeby w papiełstwie nie było/ chyba bezwłtydliwy tożby lię tego przeć/ y o to lię záłtáwiác wáżył. CzechEp* 87.

W przeciwstawieniach: »wyznawać (2), uczyć ... przeć się« (3): *iáko lie telz tho s tych twoich kxiąg iáwnie vkázuie/ iż tzego ná iednym mieyłcu vtzyłł/ tego lie ná drugim mieyłcu zálię przyłł. KrowObr* 52; *CzechRozm* 18v, 61v; *Bo gdyby był Bogiem/ nie przályby lię był nigdy tego: ále iáko prawdziwy/ owłzem łámá prawdá iáko infze rzeczy łzczyrze ząwždy mowilł y wyznawał: tákby też y to wyznał był CzechEp* 283.

Szereg: »nie znać się i przeć się« (1): *A infzy Grekowie przyiáchawłzy do domu nieználi lie ktemu/ áby Papieź miał być nawyłłłzym przełozonym włzyłtkiego kościołá krześcijánłkiego/ y przeli lię tégo przed Márkiem Bifkupem Ephelkim KrowObr* 18v.

Przen (1) :

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): *MurzHist* H4 cf *Zwrot*.

W przeciwstawieniu: »przeć się ... wyznawać« (1): *MurzHist* H4 *cf* *Zwrot*.

Zwrot: »rzeczą samą i uczynkiem przeć się« (1): A to/ profto nic inłze⁸⁰ nie było/ iedno rzeczą fāmą i wczynkiem przeć się tego/ com słowy wyznawał. *MurzHist* H4.

a. *Zaprzeczać, że coś się zrobiło, wypierać się* (32) : *BierEz* N3v; Ofobliwemu też Liftowi dáia wiಾರೆ w ten czās/ gdy bywa vkazány przeciw onemu kthory ij piłał/ á nie przy fye piłania fwego. *GroicPorz* y3; Y nádźiewałem fye ná Studźieńłkiego/ iż on to przed w.M. powiedział: y wymawiałem mu tho/ przal fye tego. *OrzList* dv; *UstPraw* I3v; *RejZwierz* 13; *BibRadz Lev* 19/11; *Mącz* 362a; Przą fie też dziś Rzymiáne fwego bálwochwálłtwá. A także y włzyfcy Heretycy/ á przedfię ták błąd fwoy okrywáia á w tym zoftáia. *SarnUzn* H2v; Bo tácy ludzie [tj. heretycy]/ iáko y ci czo krádną/ w rękach dzierzą á przedfię fie przą. *SarnUzn* H3, G8v, H2v; *KuczbKat* 329; Y ták wyłzedł *reus* [tj. oskarżony] lámošiodm przýsiągłzy/ nie bárzo fię prząc tego wczynku *GórnRozm* F2; *SarnStat* 694, 1160; Lepiéy o łobie trzymay/ y o drugich po tym. (–) Niémam fie ia czego przéc/ nie mów zemną o tym. *GosłCast* 44; *KlonWor* 39, 73; [*ZapWpolKość* 1546 1/65v].

przeć się o co (1): Item o Rzeczy Rvko dayne tho yełth kwyerney rancze dane abo połzyczne yefly zeby są przal nakogo zaluyą, A ysby then ktho zaluye nyemyalby nany yakiego kolwyek zapyłfv [...] *Thedi* [...] *LibLeg* 6/116v.

przeć się przed kim (1): P. Bog [...] drugi raz po grzechu fpytać go raczył: Kaimie á gdzie ieft brát twoy? [...] A on fię przeć począł/ przed tym ktory włzytko widzi. *SkarŻyw* 263.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tego (2); żeby, iżby (5), iż, że (4)] (9): Abowiem ktho fye przy iż nie ieft pímo iego/ táki ma przyłýdz lámotrzeć/ iż ono pímo nie ieft iego/ áni pieczęć iego/ áni kiedy było *GroicPorz* y3; *KrowObr* A3v; *UstPraw* D4v; *SarnUzn* H2v [2 r.], H3v; *CzechEp* 72; y gdy był o onę zgubę nápominan/ niechciał zguby wrócić prząc fie/ że miéłzka nie nálazł/ y pieniędzy nie miał. *SarnStat* 681, 1240.

W przeciwstawieniach: »znać (a. wyznawać) (2), non negare ... przeć się« (3): A przefto nieprzę fie tego/ ále tho iáwnie przed pánem Bogiem włzechmogącym ftworzyćielem moim przed włzyłtkimi Anioły Bożymi/ y przed włzyłthkim fwiátem/ iawnie wyznawam [...] iżem fie ftał Apołtą. *KrowObr* A3v; *UstPraw* D4v; Odpowiedział P.Podskarbi insenatu odwu Poimanych przyktorych signa naleziono. ze monetę robili fałszywą ypytał coby z nimi czynic gdyz ieden factum nonnegat drugi się przy *ActReg* 25.

Szereg: »przeć się i taić« (1): Wiele ieft inych plotek piłano v nich w Tálmućie ktore tu opufzczam/ dla ich niepodobiełtwá. Tylko co fie tycze o Pánie Kryłtufie/ o tym piłali tym obyczáiem/ czego fie oni przą džił/ y táia tego dla boiázni *BielKron* 464.

Przen (1) :

W przeciwstawieniu: »przeć się ... stanowić« (1): Pirwłzy tedy owoc zły s tey náuki pochodzi zá thym podániem/ Abowiem zá nią tho idzie/ że bez ochylenia trzech bogow mułzą łobie vbudowác. Przą fie tego niektorzy/ ále fłowy tylko/ gdyż rzeczą tho ftánowia. *SarnUzn* G8v.

Zwrot: »przeć się słowy« (1): *SarnUzn* G8v *cf* *W przeciwstawieniu*.

b. *Odmawiać ważności, świętości, zaprzeczać istnieniu* (16) : *WróbŻółt* E; *KrowObr* 22, 193v [2 r.]; kto okrom píma nic inłzego niechce fłuchác áni przyimowác/ ten fie lámeo Píma przy/ ktore

Kościółowi władzą y zwierzchność daie *WujJud* 34, 258; *CzechRozm* 61v [2 r.]; Przyzowie go [*starosta Teofila*] y łpyta: Cożes tám ná łtronie mowił. odpowie: Chwaliłem Chryłtuła/ ktoregom fię pierwey przął. *SkarŻyw* 126; Heretycy [...] do tego łzaleńłtwá przychodzą/ iłz fię zasług łwiętych przeć łmieią/ ktorych dzielnołci y dyabli wyznawáią. *SkarŻyw* 567, 398; *NiemObr* 100, 165; Ktemu obácz/ iáko fię Pan tymi brzydzi/ [...] ktorzy fię przą ktoregołkolwiek namnieyłzszego ártykułu wiáry/ ktorą trzyma y wyznawa kołciól Kátholicki *WujNT* 44, 333, 1.*Ioann* 2/23.

[*Ze zdaniem dopelńeniowym: WujPos* 1590 235 (*Linde*) cf *W przeciwstawieniu.*]

[*W przeciwstawieniu: »przeć się ... wierzyć«: [łw. Augustyn mówi:] O łzalonołci odłzczepieńłka/ czego nie widziłz to wierziłz zemną: á tego fię przyłz co widziłz WujPos* 1590 235 (*Linde*).]

c. *Zrywać zwiázki z kimł, odrzucać kogoł, wypierać się więzi z kimł (83) :*

α. *O stosunku człowieka do Boga i Chrystusa (głównie o postępowaniu niezgodnym z nauką Chrystusa) (72) :* żadną się męką by nacięłzłzą odłtrałzyc niedái/ ani łie pana Chriłtuła przy/ by tēłz więc na cię włzylkie⁸⁰ łwiata cięłzkołci przyłc miały *MurzHist* M2, C3, G2, H, H3v; I co ielth przeć fię Pána Iezu Kryłtá tey náłzey iedyney drábiny do niebá/ poćielzenia/ y drzwi/ iedno drzewo krzyżowe tzińiç/ drábiną/ poćielzenim/ y drzwiámi do krolełtwá niebiełskiego? *KrowObr* 192v; [*Piotr łw. przepowiedziá*] Iłz będą miedzy wami fáłzzywi vtziçielowie/ ktorzy potaiemnie wprowadzą Sekty łłkodliwe/ tēłz Pána/ ktory ie odkupił przác fię *KrowObr* 193v, A4v [2 r.], 88v, 106v, 137v, 151v (20); Ielłi ćierpiemy/ z nim tēłz krolowác będziemy/ ielłi fię go przemy/ y on fię nas záprzy. *BibRadz* 2.*Tim* 2/12, 2.*Petr* 2/1; *RejAp* 25v [2 r.], 26, 116, 123, Ee; *RejPos* 104v; *BiałKat* 338v; Kryli fię wierni po gorach/ po iáłkiniách. ádrudzj przełtrałzeni przyzwaláli: drudzy zwiedzeni wtenże błád vpadali: drudzy fię w mękach prawdy przeli *SkarŻyw* 299; Nieday Boże ábyłmy fię Bogá náłze⁸⁰ przeli/ dopierobyłmy práwie vmárli. *SkarŻyw* 305, 125, 171; Włáłny łpofob Antychryłtá wymálowáł/ ktory pod pokrywką nabożeńłtwá/ Bogá/ y Chriłtułá łzyc/ y iego fię przeć miał. *NiemObr* 152, 152; *ArtKanc* A10v, E6; *WujNT Mar* 14 arg, s. 44 marg, *Luc* 22 arg, s. 379 marg, *Iudae* 4, Yyyyy; [O Pietrze [...]. A przedłię iuż idzielz náwłtecł od obietnice twoiey/ y iuż łie Pána przyłz? *WujPosN* 1584 I 273 (*Linde*)].

przeć się przed kim (2): NiemObr 40; Ktemu obácz/ iáko fię Pan tymi brzydzi/ ktorzy fię go przą przed ludzmi. *WujNT* 44.

W przeciwstawieniu: »wyznawać ... przeć się« (3): Ci go [*Baranka*] tēłz iedzą niełtoiác/ ktorzy Kryłtułá wyznawáią tzałú łłtzełliwego/ á przą łie go tzałú niełtzełliwego *KrowObr* 186v, 193v; *WujNT* 44 marg.

*Zwrot: »przeć się łłwy, łsty« (1:1):*Izálz tego niewiełz/ iłz Dyabeł łćierpi flugi tákowe/ ktorzy fluzą Pánu Kryłtułowi/ y nieprzą fię go włty/ ále tákoych flug łćierpieć niemoże/ [...] ktorzy Pánu Iezu Kryłtułowi [...] fluzą tylko łámemu *KrowObr* 69; Száłan/ [...] wiedzác iłz fię Bogá przeć kto moze vczynkám/ á nie tylko łłwy: wielom ich [*ludzi*] odiáł miłość/ ktorym wiáry odiác niemogł. *SkarŻyw* 320.

Szeregi: »odłstepowác a przeć się« (1): kwoli nędznemu łwiátá tego pochlebłtwu/ á k woli nátkánia mizerneho brzuchá łwego odłłtępiemy á przemy łie imieniá Páńłkiego. *RejAp* 25v; [*GilKat* 401 (*Linde*)].

»nie tylko nie przeć się ale i wyznawać« (1): Bo iáko fłyfzyfz iż nie tylko nie przeć fie imienia Páńfkiego/ ále y iáwnie ie wyznawać/ ieftechmy powinni w náwiętfzym przeciwieńftwie tey ftołice fźátáńfkiey *RejAp* 25v. [*Ponadto w przeciwstawieniu 3 r.*]

Przen (14) : GDy będą Bogá vftá wyznawały/ Niechayby fie go y fpráwy nieprzáły. *KochFrag* 39.

W przeciwstawieniach:»wyznawać (9), powiadać, uczyć ... przeć się« (11): Będzie też vtzył/ iż przez Kryftułowó Imię/ bierzá ludzie odpufztzenie grzechow/ ále fię tego imienia będzie fktukiem przáł/ ábowiem infze imioná rozmáite/ będzie wymyfláł/ y ludziom okázował. *KrowObr* 51, 51, 88, 193; *GrzegRóżn* M4; Wfzyfcy ci ktorzy wyznawáią Bogá vfty/ ále fie go przá vczyńkami/ ktorzy fą obrzydłemi/ przemierzłemi/ á nie godni ku żadney dobrej fpráwie. *RejPosWiecz*² 92; *WujJud kt*; *CzechEp* 157, 414; *NiemObr* 116; *WujNT* 63; [*FlinsCunDzień* E3].

Zwroty: »samá rzeczą się przeć« (1): A ktorzy powiedáią iż ieden ieft ci obádwa [*Bóg Ojciec i Syn*]/ [...] słowem tylko Syná Bożego być powiedáią/ ále fię fáumą rzeczą przá. *GrzegRóżn* M4.

»uczynkami, skutki(em), sprawami przeć się« [*szyk zmienny*] (8:4:1): Będzie też Kriřtułá/ między Bogiem á ludzmi/ Iednatzem vfthy wyznawał/ ále fie go fktukiem będzie przáł *KrowObr* 51, 51, 88, 193; *RejPosWiecz*² 92; Wyznawáią/ żeby Páná Bogá ználi/ ále fie go przá vczyńkami: bo fą brzydkimi y niewiernymi/ y ku wfzelkiemu vczyńkowi dobremu niefpofołbni. *WujJud kt*; *SkarŻyw* 320; *CzechEp* 157, 413, 414; *NiemObr* 116; *WujNT* 63, *Tit* 1 arg; [*Drudzi zapomniawfzi dobrodzieiřtw Bożych/ acz vftnie Pana Boga wiznawayá/ ale złemi fprawami fwemy barzo fie go przá. FlinsCunDzień* E3].

»i przeć się i sprzeciwiáć się« (1): Abowiem Antychrist wrzkomo też o Bogu mowi Izráelskim onym [...] wfzákże fię go skutkiem y przy. y iemu fię fprzećwia: onego niřczy y wygláda *CzechEp* 413.

β. *O stosunku człowieka do drugiego człowieka* (8) : *KrowObr* 22; *GliczKsiąż* B5; Homines inter se cum forma tum moribus similes, Ludzie ofołbami y obyczáymi fobie wielmi podobni/ nie mogá fie yeden drugiego przeć. *Mącz* 393d; A fromáćby fie tu fłufźnie mieli owi/ ktorzy nie záchowuiáć fie w tym powinowáctwie przeciw rodzicom fwoim/ ále co więtfza á frozłza rzecz ieft/ że fie ich przá/ zápomniawfzy frogiey pomfty miłego Bogá/ ktorey iednák nie wyda. *RejPosWstaw* [41⁴]v; Przá fie ich [*ludzi próżnujących*] przyiáćiele/ rodzay nie pomoże: Plugáwe to przymioty/ záchoway ich Boże. *KlonWor* 37.

Zwroty: »przeć się nacyjej« (1): Ale iżem tu wfpomniáł kłos/ przyfzłá mi ná pámięć ona hiftoria z Iudicum ksiąg/ iż iáko Ephráimczyci gdy fie poczęli przeć fwey Náciey kiedy było o nich złe/ thák że ktory wymowił z nich to fłowo *Schilboleth*/ co fie wykłáda/ kłos/ temu przepuřćili *SarnUzn* C2.

»słowy przeć się« (1): *Ktoż ieft mátká moiá* [*Mar* 3/3].) Tymi fłowy nie przyć fię Pan Chriřtus mátki fwoiey/ áni vczy niewdzięcznořći przeciwko rodzicom: ále vczy przekłádać mátkę duchowná wfzytkich wiernych/ [...] nád rodzice y krewne ćielefne. *WujNT* 136.

Szereg: »przeć się i odstępować« (1): [*syn starořcin powiedziáł do św. Juliana:*] wielki ieft Bog Chriřćiáńfki/ ia ftołá weń wierzę/ y ftołá dla niego wfzytkim Źwiátem wzgárdzić y vmrzeć fobie obieram: á Oycá fię fwego tákiego okrutniká ludzi dobrych/ przę/ y odstępuię. *SkarŻyw* 179.

γ. *O stosunku Boga do człowieka* (3) : KRiřtus fie przy káżdego/ kto z iego owczarnie/ Ná infze fie páftwiřká/ po fwey woli gárnje. *RejZwierz* 108; *RejAp* 106.

przeć się przed kim (1): A iż ia ciebie wyznawam/ iżeś ty ieft Bóg mój/ y ıtworzyćiel mój/ nie przy fie też mnie o mój namilŷy pánie przed oycem twoim niebieŷkim *SiebRozmysl* Ev.

2. Wyrzekać się czegoś; wzbraniać się przed czymś, opierać się czemuś; abnuere *Mącz* [w tym: *czego (8)*] (*10*) : Aby wŷyŷcy według powołánia y poŷwięcenia ŷwego/ w dobrych vtzynkach chodzili [...] y nie dopuŷtżáli pánowác łobie grzechowi. Ale Duchem martwili/ vtzynki ćieleŷne/ prząc fie wŷelákiey niepobożności/ y żądż zŷych tego ŷwiátá *KrowObr* 62; *Mącz* 255a; ieft też niekatora pożądlivość przyrodzona/ iáko chćieć ŷpác ábo odpoczywác/ ieŷć/ pić/ dzyateczki pocźćiwie wychowác [...] Ale oná ktorey fie nam przeć każą/ ieft ŷwiecka. *RejPosWstaw* [21²], [21²] [4 r.].

Szeregi: »przeć się a(1)bo strzec« [szyk 1:1] (2): Wŷákże nie doŷyć ná tym gdy fie przeć álbo ŷtrzedz będyem zŷego/ ieŷli poŷożywŷy złoŷć dobrze czynić nie będyemy. *RejPosWstaw* [21²], [21²].

»przeć się i wyrzekać« (1): Są thedy znáki/ iż fie pierwŷzey przyŷięgi Pánu Bogu vtzynioney przyćie/ y wyrzekaćie *KrowObr* 138v.

3. Zwrot: »przeć się sam siebie« = *nie dbać o swoje dobro (2)* : *KrowObr* 189v; Trzydźieŷci y trzy látá tu będyć prácowáŷ/ á ćierpiąc przeciwności, zŷem nie odpłácowaŷ/ ták ŷwym przykład zoŷtáwiŷ, by zá nim iŷć chćieli/ á prząc ŷię łámi ŷiebie, krzyż ŷwoy ná ŷię wŷięli. *ArtKanc* I19v.

Synonimy: **1.** *negować, przeczyć;* **2.** *wyrzekać się.*

Formacje współrdzenne cf 1. **PRZEĆ.**

Cf **PRZĄCY SIĘ, PRZENIE SIĘ**